

4. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-1-25>

УДК 332.122

Безхлібна А.П.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри туристичного, готельного
та ресторанного бізнесу,
Національний університет «Запорізька політехніка»

Bezkhlibna Anastasiya

National University "Zaporizhye Polytechnic"

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ТА ПІДСИСТЕМ РЕГІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Статтю присвячено дослідженню підсистем та елементів регіональної конкурентоспроможності. Теоретичне осмислення регіональної конкурентоспроможності як системи взаємозалежних елементів та підсистем дасть змогу обґрунтувати практичні напрями використання ресурсів регіону для її підвищення. Система управління конкурентоспроможністю економіки регіону має складну структуру, що складається з різних підсистем: забезпечення, функціонування та управління. Економічна система конкурентоспроможності регіону складається із взаємопов'язаних елементів: конкурентоспроможності галузей і галузевих комплексів регіону; конкурентоспроможності територіальних комплексів регіону; конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів регіону; конкурентоспроможності органів регіональної влади та місцевого самоврядування.

Ключові слова: елементи регіональної конкурентоспроможності, регіональна конкурентоспроможність, форми регіональної конкурентоспроможності, регіон, економічне зростання.

Постановка проблеми. Сьогодні питання підвищення конкурентоспроможності регіонів набувають усе більшої актуальності, що пов'язано з формуванням нового курсу політики на державному рівні. Основою цього курсу є надання регіонам фінансової та управлінської самостійності в державній вертикалі влади. Використання регіональних важелів управління у сферах людського капіталу, фінансових потоків, формування культури знань, коригуванні енергетичної політики регіону повинно коригувати зі стратегічною метою підвищення регіональної конкурентоспроможності.

Теоретичне осмислення регіональної конкурентоспроможності як системи взаємозалежних елементів та підсистем дасть змогу обґрунтувати практичні напрями використання ресурсів регіону для її підвищення. Кінцева мета підвищення регіональної конкурентоспроможності – створення умов для підвищення добробуту мешканців, гармонійного розвитку людської особистості у будь-якому віці за рахунок впливу на екологічні, економічні, соціальні, інфраструктурні чинники регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження системи конкурентоспроможності присвячено праці закордонних учених. Зокрема, М. Пенедер [1] пов'яже інтенсивний розвиток освіти з підвищенням конкурентоспроможності кожного сектору економіки. І. Гріло, Дж. Купман вивчали вплив мікроекономічних реформ на продуктивність та підвищення конкурентоспроможності в Європейському Союзі [2]. Родрігез-Позе [3] вивчав залежність між соціальною структурою та регіональним зростанням у Східній Європі. Ключову концепцію регіональної конкурентоспроможності розглядали також учені М. Кітсон, Р. Мартін, П. Тайлер [4].

Велика кількість практичних рекомендацій та прикладних досліджень потребує теоретичного обґрунтування не лише сутності поняття «регіональна конкурентоспроможність» та взаємозалежності регіональної конкурентоспроможності з різними секторами регіональної економіки. Постає актуальним питання дослідження відмінностей між трактуванням елементів регіональної конкурентоспроможності та обґрунтованим і системним вибором найважливіших із них під час формування стратегії регіонального розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою статті є вивчення форм проявів та елементів конкурентоспроможності, що надасть більш чіткого уявлення про структуру регіональної конкурентоспроможності, механізм її формування.

Виклад основного матеріалу. Використання механізму підвищення регіональної конкурентоспроможності полягає в утриманні та зміцненні ресурсного, інтелектуального, соціального та людського капіталу регіону. Не економічне зростання, а зростання рівня життя населення є кінцевою метою підвищення конкурентоспроможності. Використання синергетичного ефекту та мультиплікативних зв'язків між соціально-економічними системами регіонів дає змогу створювати нові структурні комбінації використання регіональних потенціалів. Не рейтингова позиція регіонів (одного відносно іншого) повинна визначати ефект від економічної політики регіону, а задоволеність суб'єктів малого та середнього бізнесу, споживачів та мешканців, регіону. Розвиток довкілля, соціальної сфери, бізнесу, впровадження нових досягнень науково-технічного прогресу в усі сфери життєдіяльності регіону формують сталий регіональний розвиток (про що писали З.В. Герасимчук [5], В.В. Кузьменко [6], В. Підліснюк [7]). Філософія сталого розвитку передбачає формування фундаменту добробуту нинішніх та прийдешніх поколінь.

Стосовно конкурентоспроможності регіону як об'єкта дослідження, то важливо відзначити, що конкурентоспроможність регіону є не тільки властивістю економічної системи, а й сама виступає системою властивостей, що дасть змогу регіону ефективно вести конкуренцію для досягнення поставлених цілей [8].

Українські дослідники А.І. Мокій та Т.Г. Васильців вважають [9], що методологічна основа апарату дослідження регіональної конкурентоспроможності повинна базуватися на просторових, секторальних, галузевих, факторно-ресурсних та структурних характеристиках. На основі цього дослідження було визначено характеристики регіональної конкурентоспроможності, представлені в табл. 1.

Система регіональної конкурентоспроможності, як і будь-яка система, виступає у вигляді сукупності об'єднаних об'єктів за результатом регулярної взаємодії або взаємозалежності як наслідок виконання деяких функцій.

Л.Н. Чайникова відносить до системи регіональної конкурентоспроможності такі ознаки [10]:

- безліч елементів, що забезпечують конкурентоспроможність регіону (конкурентні переваги та їхні джерела, чинники і критерії оцінки конкурентоспроможності та ін.);
- взаємозв'язок між елементами, що входять у систему конкурентоспроможності регіону;
- цілісність і єдність елементів, їх структура та ієрархічність;
- чітко виражене управління конкурентоспроможністю регіону;
- наявність і єдність головної мети, що досягається системою конкурентоспроможності регіону;
- взаємодія із зовнішнім середовищем.

Тобто можемо зробити висновок, що для дослідження регіональної конкурентоспроможності як системи доцільно використовувати системний підхід. Між тим регіональна конкурентоспроможність є підсистемою системи більш високого рівня – національної конкурентоспроможності.

Для системного аналізу характерна наявність відповідних елементів системи, поєднання яких у певній послідовності, що диктується структурою проблеми і причинно-наслідковими зв'язками, і приводять її до системного вирішення за дотримання такого логічного ланцюжка: цілі – засоби досягнення мети – потрібні ресурси [11].

Економічна система конкурентоспроможності регіону складається з таких взаємопов'язаних елементів [12]:

- конкурентоспроможність галузей і галузевих комплексів регіону (наприклад, конкурентоспроможність регіональної промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту, торгівлі, освіти, охорони здоров'я; конкурентоспроможність паливно-енергетичного, металургійного, машинобудівного, хімічного, агропромислового, соціального комплексу тощо);
- конкурентоспроможність територіальних комплексів регіону (наприклад, конкурентоспроможність муніципальних районів, економічних зон (у тому числі вільних економічних зон), промислових округів, територіальних утворень, економічних кластерів та ін.);
- конкурентоспроможність господарюючих суб'єктів регіону (наприклад, конкурентоспроможність підприємств (організацій), об'єднань, індивідуальних підприємств);

Таблиця 1

Характеристики регіональної конкурентоспроможності

Просторова характеристика	Галузеві елементи як характеристики	Характеристики об'єктів	Характеристика взаємовідношень між елементами
Регіон (область)	Галузі	Природно-географічні	Економічні Інформаційні
Адміністративні складники регіону (міста, сільські поселення)	Сфери та сектора економіки	Фінансові Людські Інтелектуальні Інформаційні	Ресурсні Організаційно-правові

Підсистеми регіональної конкурентоспроможності

Підсистема забезпечення регіональної конкурентоспроможності	Підсистема функціонування регіональної конкурентоспроможності	Підсистема управління регіональною конкурентоспроможністю
Нормативно-правового забезпечення	Процеси формування і розвитку конкурентних переваг	Методологія управління (принципи, фактори, методи, наукові підходи)
Науково-методологічне забезпечення	Оцінка результативності та ефективності функціонування системи	Структура управління
Інформаційне забезпечення	Моніторинг процесів взаємозв'язків	Процеси управління
Фінансове забезпечення	Стимулювання створення нових процесів взаємодії підсистем	Засоби управління
Кадрове забезпечення		
Інвестиційне забезпечення		

– конкурентоспроможність органів регіональної влади та місцевого самоврядування.

Між даними елементами складаються пропорції, що визначають структурні характеристики конкурентоспроможності регіону. При цьому під структурою конкурентоспроможності регіону слід розуміти питому вагу елемента системи конкурентоспроможності регіону в її інтегральній оцінці [12].

Система управління конкурентоспроможністю економіки регіону має складну структуру, що складається з різних підсистем: забезпечення, функціонування та управління (табл. 2).

Елементи системи конкурентоспроможності регіону мають прямі й зворотні зв'язки, які можна охарактеризувати так. Конкурентоспроможність господарюючих суб'єктів регіону визначає конкурентоспроможність галузей і галузевих комплексів, первинної одиницею яких є дані господарюючі суб'єкти. Своєю чергою, конкурентоспроможність галузей і галузевих комплексів робить зворотний вплив на конкурентоспроможність регіональних суб'єктів господарювання шляхом надання їм доступу до інноваційних та інформаційних ресурсів галузі [12].

Таким чином, можна підсумувати, що підсистеми регіональної конкурентоспроможності впливають одна на одну та формують цілісну картину добробуту, стандартів життя та ефективності економічної системи

певної регіональної одиниці. Динамічність розвитку регіональної конкурентоспроможності як системи забезпечується за рахунок відновлення ключового чинника конкурентоспроможності (інновації та підприємницький талант) завдяки людському капіталу регіону. Здатність об'єктів малого, середнього та великого бізнесу до використання чинників людського капіталу регіону дає змогу перетворювати його на власні сильні боки, у т. ч. до залучення прямих іноземних інвестицій, підвищення продуктивності праці, що, своєю чергою, призводить до підвищення рівня зайнятості в регіоні, рівня прибутків та податків.

Висновки. Таким чином, встановлено, що конкурентоспроможність регіону є складною системою функціонування взаємозалежних підсистем та включає в себе такі елементи: конкурентоспроможність галузей і галузевих комплексів регіону; конкурентоспроможність територіальних комплексів регіону; конкурентоспроможність господарюючих суб'єктів регіону; конкурентоспроможність органів регіональної влади та місцевого самоврядування.

Перспективою подальших досліджень є аналіз механізмів забезпечення сталого регіонального економічного розвитку, обґрунтування терміна «сталий економічний розвиток», вивчення економічних індикаторів регіональної конкурентоспроможності.

Список літератури:

1. Peneder M. A sectoral taxonomy of educational intensity. *Empirica*. 2007. № 34(3). P. 189–212.
2. Grilo I., Koopman G.J. Productivity and microeconomic reforms: strengthening EU competitiveness. *Journal of Industry, Competition and Trade*. 2006. № 6(2). P. 67–84.
3. Rodríguez-Pose Andres, Social conditions and economic performance: The bond between social structure and regional growth in Western Europe. *International Journal of Urban and Regional Research*. 1998. Vol. 22. P. 443–459.
4. Kitson M, Martin R., Tyler P. Regional Competitiveness: An Elusive yet Key Concept? *Regional Studies*. 2004. Vol. 38:9. P. 991–999.
5. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк : Надстир'я, 2008. 528 с.
6. Кузьменко В.В. Економічна безпека та сталий розвиток: регіональний аспект : монографія. Донецьк : ДонНУЕТ, 2008. 144 с.
7. Підліснюк В. Основи сталого розвитку : посібник. Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2008. 124 с.
8. Региональная экономика : учебник / под ред. В.И. Видяпина и М.В. Степанова. Москва : ИНФРА-М, 2007. 666 с.
9. Фактори і механізми забезпечення конкурентоспроможності регіону : наукова доповідь / наук. ред. П. Ю. Беленький. Львів : ІРД НАН України, 2005. 145 с.
10. Чайникова Л.Н. Методологические и практические аспекты оценки конкурентоспособности региона : монография. Тамбов : Тамб. гос. техн. ун-т, 2008. 148 с.

11. Голубков Е.П. Технология принятия управленческих решений. Москва : Дело и Сервис, 2005. 544 с.
12. Неживенко Е.А., Новикова И.А. Системный подход к региональным исследованиям конкурентоспособности. *Фундаментальные исследования*. 2013. № 11–5. С. 1012–1016.

References:

1. Peneder, M. (2007) A sectoral taxonomy of educational intensity. *Empirica*, 34(3), pp. 189-212.
2. Grilo, I., Koopman, G.J. (2006) Productivity and microeconomic reforms: strengthening EU competitiveness. *Journal of Industry, Competition and Trade*, 6(2), pp. 67-84.
3. Rodríguez-Pose, Andres (1998) Social conditions and economic performance: The bond between social structure and regional growth in Western Europe. *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 22, pp. 443– 459.
4. Kitson M, Martin R. and Tyler P. (2004) Regional Competitiveness: An Elusive yet Key Concept? *Regional Studies*, vol. 38:9, pp. 991-999
5. Herasymchuk, Z. V. and Koval's'ka, L.L. (2008) Konkurentospromozhnist' rehionu: teoriia, metodolohiia, praktyka [The competitiveness of the region: theory, methodology, practice]. *Nadstyr'ia, Luts'k, Ukraine*.
6. Kuz'menko, V. V. (2008) Ekonomichna bezpeka ta stal'ny rozvytok: rehional'ny aspekt [Economic security and sustainable development: a regional perspective]. *DonNUET, Donetsk, Ukraine*.
7. Pidlisniuk, V. (2008) Osnovy staloho rozvytku [Principles of sustainable development]. *Vyd. PP Scherbatykh O.V., Kremenchuh, Ukraine*.
8. Vydiapyn V.Y. Stepanov M.V. (2007) Rehyonalnaia ekonomyka : uchebnyk [Regional economics: a textbook]. *Moscow : YNFRA-M. (in Russian)*
9. Edited by scientific Bieliien'kyj, P.Yu. (2005) Faktory i mekhanizmy zabezpechennia konkurentospromozhnosti rehionu [Factors and mechanisms to ensure competitiveness of the region]. *IRD HAH Ukrainy, L'viv, Ukraine*.
10. Chaiynkova, L.N. (2008) Metodolohycheskye y prakticheskye aspekty otsenky konkurentospromozhnosti rehionu [Methodological and practical aspects of assessing the competitiveness of the region]. *Tambov : Yzd-vo Tamb. hos. tekhn. un-ta (in Russian)*
11. Holubkov, E.P. (2005) Tekhnolohiia pryniatyia upravlencheskikh reshenyi [Management decision-making technology]. *Moscow : Delo y Servys. (in Russian)*.
12. Nezhivenko E.A., Novikova Y.A (2013) Sistemnyi podkhod k rehionalnym issledovaniiam konkurentospromozhnosti [A systematic approach to regional competitiveness studies]. *Fundamentalnye yssledovaniya*, no. 11-5. pp. 1012-1016.

К ВОПРОСУ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ЭЛЕМЕНТОВ И ПОДСИСТЕМ РЕГИОНАЛЬНОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

Статья посвящена исследованию подсистем и элементов региональной конкурентоспособности. Теоретическое осмысление региональной конкурентоспособности как системы взаимосвязанных элементов и подсистем позволит обосновать практические направления использования ресурсов региона для ее повышения. Система управления конкурентоспособностью экономики региона имеет сложную структуру, состоящую из различных подсистем: обеспечения, функционирования и управления. Экономическая система конкурентоспособности региона состоит из следующих взаимосвязанных элементов: конкурентоспособности отраслей и отраслевых комплексов региона; конкурентоспособности территориальных комплексов региона; конкурентоспособности хозяйствующих субъектов региона; конкурентоспособности органов региональной власти и местного самоуправления.

Ключевые слова: *элементы региональной конкурентоспособности, региональная конкурентоспособность, формы региональной конкурентоспособности, регион, экономический рост.*

TO THE ISSUE OF DETERMINATION OF ELEMENTS AND SUBSYSTEMS OF REGIONAL COMPETITIVENESS

The use of the mechanism of regional competitiveness enhancement is to maintain and strengthen the region's resource, intellectual, social and human capital. It is advisable to use a systems approach to explore regional competitiveness as a system. Meanwhile, regional competitiveness is a subsystem of a higher level system – national competitiveness. The system for managing the competitiveness of the region's economy has a complex structure, consisting of various subsystems: provision, operation and management. The economic system of competitiveness of a region consists of the following inter-related elements: the competitiveness of industries and sectoral complexes of the region; competitiveness of regional complexes of the region; competitiveness of regional business entities; competitiveness of regional authorities and local self-government. Between these elements, proportions are formed that determine the structural characteristics of the region's competitiveness. Regional competitiveness subsystems influence each other and form a holistic picture of the well-being, standards of living and efficiency of the economic system of a particular regional unit. The dynamism of the development of regional competitiveness as a system is ensured by the restoration of a key factor of competitiveness (innovation and entrepreneurial talent) due to the human capital of the region. The ability of small, medium and large-sized businesses to leverage the region's human capital factors allows it to turn it into one's own strengths, including to attract foreign direct investment, increase productivity. Which, in turn, leads to increased employment in the region, income and taxes. The use of regional management levers in the areas of human capital, financial flows, the formation of a culture of knowledge, and the adjustment of the energy policy of the region should be adjusted for the strategic purpose of increasing regional competitiveness. Prospects for further research are to investigate mechanisms for ensuring sustainable regional economic development, to study economic indicators of regional competitiveness.

Key words: *elements of regional competitiveness, regional competitiveness, forms of regional competitiveness, region, economic growth.*